

Ks. Grzegorz Adamiak

ORCID: 0000-0001-9383-2583

UKSW – Warszawa

Misje *ad gentes* w życiu i działalności męczenników czasu II wojny światowej

Słowa kluczowe: męczeństwo, animacja misyjna, duchowość misyjna, Związek Misyjny Duchowieństwa

Keywords: martyrdom, missionary animation, missionary spirituality, Missionary Union of the Clergy

Mówiąc o beatyfikowanych w 1999 roku męczennikach czasu II wojny światowej, należy pamiętać i podkreślić, że wyrosli oni z gleby, którą stanowiły wysiłki i inicjatywy duszpasterskie Kościoła w przedwojennej Polsce. Męczennicy, świadkowie wiary tego mrocznego czasu, dojrzewali w Kościele okresu międzywojennego. Zostali ukształtowani przez ówczesne duszpasterstwo, a niekiedy sami mieli wpływ na kierunki pracy duszpasterskiej. W ich życiorysach znajdziemy więc realia, problemy i wyzwania ówczesnego sposobu rozumienia i wypełniania misji Kościoła. Jednym z ważnych wymiarów tej pracy było wspieranie działalności misyjnej Kościoła. Artykuł przybliży postacię tych z grona 108 Męczenników, którzy aktywnie włączali się w animację misyjną w Polsce lub byli nią objęci, uczestniczyli w niej i wykazywali zainteresowanie problematyką misji *ad gentes*.

1. Misyjny rys polskiego Kościoła okresu międzywojennego

Działalność Kościoła katolickiego w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego w zakresie animacji misyjnej miała dynamiczny i owocny charakter. Dynamizm ten wyrastał jeszcze z okresu niewoli, ale nasilił się i roz-

winał na fali misyjnej odnowy Kościoła powszechnego w pierwszej połowie XX wieku oraz dzięki odzyskaniu niepodległości. Szczególne miejsce w animacji misyjnej wiernych świeckich odegrały w tym okresie prężnie rozwijające się nie tylko w Polsce Papieskie Dzieła Misyjne. Dzieło Rozkrzewiania Wiary (1822), Dzieło Dzieciństwa Misyjnego (1843), Dzieło św. Piotra Apostoła (1889), zwane od 1922 roku „papieskimi”, oraz Unia Misyjna Duchowieństwa (1916), stanowiły platformę misyjnej odnowy Kościoła. To w ich szeregach duchowieństwo i wierni świeccy już od najmłodszych lat otrzymywali formację misyjną. Na polski dorobek misyjny okresu międzywojennego składa się również działalność Sodalicji św. Piotra Klawera, założonej przez m. Marię Teresę Ledóchowską. Działalność tej organizacji koncentrowała się wokół wykupu niewolników afrykańskich, utrzymania seminarzystów w krajach misyjnych, świadczenia pomocy misjonarzom oraz popularyzowania tematyki misyjnej wśród szerokich rzesz wiernych. Odpowiedzialność za krzewienie idei misyjnej w Polsce wzięły na siebie również kobiety zrzeszone w Związku Misyjnym Polek. W szerzenie tej problematyki włączali się nauczyciele wszystkich typów szkół. Na czoło organizacji misyjnych nauczycieli wysuwa się Związek Misyjny Nauczycielek. Działalność propagująca tematykę misyjną wśród dzieci i młodzieży owocowała powstawaniem wśród nich ognisk misyjnych. Idea krzewienia odpowiedzialności za misje kontynuowana była następnie na poziomie kształcenia uniwersyteckiego. W wielu ośrodkach akademickich powstawały i działały prężnie Akademickie Koła Misjologiczne. Wskazać tu należy również koła misyjne funkcjonujące w seminariach duchownych. Ważną formą realizacji i popularyzacji idei misyjnej były kongresy misjologiczne organizowane na terenie Polski. Odnotować należy także, że problematyka misyjna znajdowała miejsce na antenie przedwojennego Polskiego Radia. Miejsce szczególne zajmowały tu też liczne czasopisma, które w całości były dedykowane problematyce misyjnej lub okazjonalnie udostępniały swe łamy tym zagadnieniom. Zaangażowanie coraz szerszych rzesz społeczeństwa pozwalało na tworzenie zaplecza dla działalności misyjnej Kościoła, a w konsekwencji na zakładanie i wspomaganie placówek misyjnych prowadzonych przez misjonarzy z naszego kraju¹.

Swoistą pieczęcią misyjnej animacji międzywojennego Kościoła w Polsce była rosnąca liczba polskich misjonarzy i misjonarek. Czas II wojny światowej to też ofiara życia, którą złożyli polscy misjonarze i misjonarki. Należy przy-

¹ Zob. A. Kaleta, *Polskie katolickie czasopiśmiennictwo misyjne w II Rzeczypospolitej*, Kalisz 2001, s. 46–58; E. Śliwka, *Formy zaangażowania Kościoła katolickiego w dzieło misyjne w Polsce okresu międzywojennego*, „Światło Narodów” 8 (1988), nr 54, s. 6–12.

pomnieć męczeńską śmierć misjonarzy pochodzących z Polski podczas pracy misyjnej w Japonii i w Chinach, a także szykany i prześladowania z nakazem opuszczenia placówek misyjnych po zakończeniu wojny. Przykładem misjonarza-męczennika obozu koncentracyjnego w Polsce jest oczywiście o. Maksymilian Kolbe².

Przedstawiciele duchownych zaangażowanych w animację misyjną, wrażliwych na ten aspekt działalności Kościoła i popularyzujących ją w różny sposób wśród wiernych świeckich, spotykamy także wśród biskupów oraz kapłanów diecezjalnych i zakonnych beatyfikowanych w gronie 108 Męczenników II wojny światowej.

2. Płoccy Biskupi Męczennicy animatorzy ruchu misyjnego

Listę beatyfikowanych 108 Męczenników tego tragicznego dla Kościoła czasu otwiera trzech biskupów. Dwaj płoccy hierarchowie, abp Antoni Julian Nowowiejski³ i bp Leon Wetmański⁴ to postaci, których nie można pominąć, omawiając przedwojenną animację misyjną. Obydwu łączyła praca dla Kościoła płockiego, zaangażowanie w organizację Związku Misyjnego Duchowieństwa, w końcu połączyła ich męczeńska śmierć w hitlerowskim obozie w Działdowie.

Zaangażowanie abpa Nowowiejskiego na rzecz dzieła misyjnego było widoczne przede wszystkim w organizacji prac Związku Misyjnego Duchowień-

² Zob. tamże, s. 12–13.

³ Urodził się 11 lutego 1858 roku we wsi Lubienie w parafii Krynki koło Opatowa. W 1881 roku przyjął święcenia kapłańskie. 12 czerwca 1908 roku został mianowany biskupem w Płocku, a 6 grudnia tego roku w Petersburgu przyjął sakrę biskupią. Jako biskup zapisał się jako bardzo gorliwy i zaangażowany pasterz lokalnego Kościoła. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej pozostał w Płocku. W lutym 1940 roku został aresztowany i ostatecznie osadzony w obozie w Działdowie. Zmarł prawdopodobnie 28 maja 1941 roku. Zob. *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908–1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*, red. A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski, Płock 1991.

⁴ Urodził się 10 kwietnia 1886 roku w Żurominie. Po ukończeniu płockiego seminarium duchownego 23 czerwca 1912 roku przyjął święcenia kapłańskie. Wkrótce został skierowany na dalsze studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. We wrześniu 1918 roku powrócił do Płocka, gdzie został ojcem duchownym seminarium duchownego. Został mianowany biskupem pomocniczym w Płocku i 22 kwietnia 1928 roku przyjął sakrę biskupią z rąk bpa Nowowiejskiego. Podczas swej posługi biskupiej szczególną uwagę i zaangażowanie wykazywał na polu działalności rekolekcyjnej, spowiedniczej (głównie w żeńskich zgromadzeniach zakonnych) oraz charytatywnej. Był zaangażowany w powstanie i działalność Akcji Katolickiej i Caritas w diecezji płockiej. Został aresztowany wraz z bpem Nowowiejskim i osadzony w obozie w Działdowie, gdzie zmarł 10 października 1941 roku. Zob. H. Seweryniak, R. Bednarczyk, *Ojcostwo i miłosierdzie. Biskup Leon Wetmański (1886–1941)*, Płock 1999.

stwa. Związek ten stanowił od początku swego istnienia narzędzie misyjnej formacji duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego. Tak właśnie rozumiał to ordynariusz diecezji płockiej. To on w 1924 roku na forum polskiego episkopatu postulował powołanie władz i struktur krajowych tego dzieła. 17 stycznia 1925 roku biskup płocki został mianowany Prezesem Krajowym ZMD. Bardzo odważnie, konsekwentnie i wytrwale podejmował misję przewodniczenia temu dziełu misyjnemu adresowanemu do duchowieństwa⁵.

Troska bpa Nowowiejskiego o formację misyjną polskiego duchowieństwa wyrażała się najbardziej w przestrzeni organizacyjnej. Pierwszymi krokami nowo mianowanego prezesa było powołanie władz krajowych ZMD. W ten sposób powstała, jeszcze w 1925 roku, Rada Krajowa ZMD. W latach 1925–1939 spotkała się w sumie 16 razy. Miejscami spotkań tego gremium były: Częstochowa, Kraków, Płock, Poznań, Warszawa i Wilno. Przedmiotem obrad Rady Krajowej ZMD były sprawy związane z propagowaniem i rozwojem tego dzieła misyjnego w poszczególnych diecezjach. Bp Nowowiejski wielokrotnie podkreślał potrzebę i obowiązek wspierania przez duszpasterzy parafialnych kół Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary, Papieskiego Dzieła św. Piotra Apostoła i Dzieła Dzieciństwa Pana Jezusa. Wśród postulatów w ramach animacji misyjnej księży wskazywał organizowanie zjazdów i spotkań duchowieństwa aktywnego na polu wspierania misji. Spotkania Rady Krajowej i dyrektorów diecezjalnych ZMD były także okazją do prezentacji konkretnych form pracy, sposobów popularyzacji idei misyjnej i twórczej wymiany myśli. W trakcie tych spotkań bp Nowowiejski zawsze, gdy tylko był na nich obecny, mobilizował do animacji misyjnej szerokich kręgów przedwojennego duchowieństwa, apelował o wielkoduszność i ofiarność dla dzieła misyjnego. Postulował także powołanie katedry misjologii na KUL-u. Wytrwale przekonywał, że kapłani zrzeszeni i autentycznie zaangażowani w prace ZMD stanowią swą siłą forpocztę dla pozostałych dzieł misyjnych⁶.

Kolejną formą misyjnej animacji i formacji duchowieństwa podejmowaną przez bpa Nowowiejskiego były Kongresy Ogólnopolskie ZMD. Do 1939 roku miały miejsce trzy tego typu wydarzenia: 27–28 września 1932 roku w Warszawie, 12–13 stycznia 1938 roku w Poznaniu i 25–27 czerwca 1939 roku w Wilnie. Kongresy stanowiły okazję do integracji kapłanów zaangażowanych

⁵ Zob. S. Bońkowski, *Papieska Unia Misyjna Duchowieństwa w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie” 61 (1969), nr 1, s. 123; J. Krzyszkowski, *Związek Misyjny Kleru w Polsce*, „Misje Katolickie” 40 (1921), nr 1–2, kol. 1–6.

⁶ Zob. G. Adamiak, *Recepcja idei misyjnej w diecezji płockiej w latach 1908–2015*, Warszawa 2020, s. 36–45; A. Fabisiak, *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski pierwszy Prezes Rady Krajowej Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, Płock 2004, s. 74–75.

w prace ZMD. Były ogólnopolskim forum dla wspólnej misyjnej modlitwy, wymiany doświadczeń, refleksji nad dziełem ewangelizacyjnym Kościoła oraz aktywizacji diecezjalnych, a nawet parafialnych środowisk animacji misyjnej. Organizując tego typu spotkania, bp Nowowiejski prezentował przez to najpierw swoje rozumienie misji i odpowiedzialności za nie. Spotkania te były także szkołą formującą coraz szersze rzesze duchownych podejmujących osobiście odpowiedzialność za wypełnianie misyjnego mandatu Kościoła i świadomie włączających w tę pracę także wiernych świeckich⁷.

W trosce o pogłębianie misyjnej świadomości duchowieństwa bp Nowowiejski mądrze wykorzystywał prasę i inne publikacje. Widział w nich narzędzie edukacji duchowieństwa, które w ten sposób zyskiwało konkretne pomoce dla własnej formacji, a także animacji misyjnej wiernych powierzonych ich duszpasterskiej pieczy. Publikacje miały pełnić nie tylko funkcję informacyjną, ale również formacyjną. Poczesne miejsce wśród tych, których wydaniu patronował bp Nowowiejski, zajmował *Atlas misji katolickich* z 1937 roku. Stanowił on swoiste kompendium wiedzy misyjnej i misjologicznej i był niezwykle pożytecznym narzędziem animacji misyjnej⁸.

Wymiarem, w którym realizowała się osobista wrażliwość bpa Nowowiejskiego na sprawy misji, był kontakt z misjonarzami, korespondencja z placówkami misyjnymi oraz pomoc finansowa im świadczona. Płocki hierarcha wielokrotnie ofiarowywał własne pieniądze, by wspomóc misjonarzy i dzieła przez nich prowadzone. „Misje Katolickie”, informując o nadesłanych na cele misyjne ofiarach, wymieniają bpa Nowowiejskiego, który przekazywał znaczne sumy na potrzeby polskich misjonarzy⁹.

Wielu misjonarzy przebywających na urlopiach w Polsce odwiedzało arcybiskupa, zabiegając o wsparcie dla swej działalności. Z duchownymi działającymi w diecezji płockiej w ramach ZMD korespondencję prowadził także o. Maksymilian Kolbe¹⁰.

Kolejnym, obok osobistego przykładu, wymiarem formacji misyjnej duchowieństwa było nauczanie bpa Nowowiejskiego na temat zaangażowania kapłanów w dzieło misyjne Kościoła. Hierarcha wywodził obowiązek misyjny z samej natury Kościoła, widział w nim organiczne, fundamentalne zadanie

⁷ Zob. G. Adamiak. *Recepcja idei misyjnej...*, dz. cyt., s. 45–54; tenże, *Kościół diecezji płockiej z Papieskimi Dziełami Misyjnymi dla misji „ad gentes”*, „Lumen Gentium” 42 (2022), nr 1–2, s. 136–138.

⁸ Zob. *Nowe książki. Atlas misji katolickich*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 33 (1938), nr 1, s. 53; A. Fabisiak, *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski...*, dz. cyt., s. 109–113.

⁹ Zob. A. Fabisiak, *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski...*, dz. cyt., s. 83.

¹⁰ Zob. *Z Listu Przełożonego Misji polskiej w Japonii*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 27 (1932), nr 7, s. 116–117.

wspólnoty uczniów Chrystusa. Tym bardziej pracę tę postrzegał jako zadanie aktualne i zobowiązujące dla kapłanów. Wynikał z tego dla duchownych nieustannie naglący imperatyw aktywności i zaangażowania na polu pracy i animacji misyjnej. Nowowiejski zauważał, że dokonywało się to choćby dzięki stałemu pogłębianiu znajomości problematyki misyjnej i misjologicznej¹¹.

Troska i zaangażowanie w formację misyjną duchowieństwa, aczkolwiek w mniejszym stopniu niż w przypadku bpa Nowowiejskiego, widoczna jest także w działalności i zachowanych przemówieniach bpa Leona Wetmańskiego.

Najpierw należy widzieć w nim założyciela i animatora kleryckiego koła misyjnego w WSD w Płocku. Już jesienią 1918 roku, gdy tylko ks. Wetmański został ojcem duchownym w płockim seminarium, patronował i wspierał powstanie koła abstyneckiego i właśnie misyjnego. Nie znamy dokładnej daty powstania tego drugiego, ale ks. Wetmański został jego pierwszym opiekunem. Powstałe koło musiało działać na tyle prężnie, że w grudniu 1919 roku jego członkowie otrzymali korespondencję z podziękowaniem od Teresy Ledóchowskiej. Alumni płockiego seminarium przekazali 60 marek na wykup murzyńskiego chłopca. Serdeczne i wielkoduszne przyjęcie animacji misyjnej przez alumnów było w jakiejś mierze zasługą ks. Wetmańskiego, opiekuna i członka seminaryjnego koła misyjnego¹². Wychowawcze i formacyjne oddziaływanie bpa Wetmańskiego w ramach działalności Koła Misyjnego w WSD w Płocku trwało także w latach następnych. Sufragan płocki włączał się nadal aktywnie w jego działalność, choćby przez wykup i chrzest dzieci afrykańskich. Akcja ta cieszyła się sporym zainteresowaniem płockiego środowiska kościelnego¹³.

Płocki biskup pomocniczy dzielił się również swoją refleksją dotyczącą misji z wiernymi świeckimi i duchowieństwem uczestniczącym w liturgiach z okazji uroczystości Objawienia Pańskiego. W ich trakcie często, w obecności bpa Nowowiejskiego, wygłaszał okolicznościowe kazania poświęcone tematyce misyjnej¹⁴.

¹¹ Zob. A.J. Nowowiejski, *Do Wielebnych Braci Kapłanów, Członków Związku*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 34 (1939), nr 2, s. 58–59.

¹² Zob. W. Jezusek, *Biskup Leon Wetmański, sufragan płocki 1886–1941*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 58 (1973), nr 8, s. 315; R. Łebkowski, *Ze Związku Misyjnego Alumnów*, „Sursum Corda” [grudzień 1933], s. III.

¹³ Zob. W. Jezusek, *Nekrologia. Ks. Wawrzyniec Foks wikariusz parafii farnej w Płocku*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 43 (1949), nr 4, s. 148–149.

¹⁴ Zob. *Kronika. Z Płocka. Uroczystość Trzech Króli*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 21 (1926), nr 1, s. 31; *Kronika. Z Płocka [W Uroczystość Trzech Króli]*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 31 (1936), nr 1, s. 46; *Kronika. Z Płocka [W Uroczystość Trzech Króli]*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 32 (1937), nr 1, s. 45; *Kronika. Z Płocka [W Uroczystość Trzech Króli]*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 33 (1938), nr 1, s. 52.

Wśród zachowanych i podpisanych wystąpień bpa Wetmańskiego poświęconych tematyce misyjnej i zaangażowaniu misyjnemu duchowieństwa wspomnieć można przemówienie z okazji otwarcia wystawy misyjnej towarzyszącej kongresowi PDRW w Poznaniu we wrześniu 1938 roku. Biskup wskazywał w nim na istotne znaczenie, jakie mają wystawy poświęcone tematyce misyjnej. Pełnią one funkcję informacyjną, popularyzują ideę misyjną i zachęcają do włączenia się w aktywną pomoc misjom. Są więc doskonałym środkiem oddziaływania na formację misyjną wszystkich wiernych, także duchownych¹⁵. To krótkie wystąpienie, niekierowane jedynie i wprost do duchownych, podkreśla ważną rolę, jaką odgrywa rzetelna informacja dotycząca działalności misyjnej. Popularyzowanie tematyki misyjnej, dostarczanie wiadomości na temat dzieła misyjnego Kościoła, zapoznawanie z osiągnięciami i problemami stającymi przed misjonarzami to jeden z elementów sprzyjających pogłębianiu świadomości misyjnej wiernych.

Podczas tego kongresu bp Wetmański wygłosił też referat poświęcony relacjom między poszczególnymi Papieskimi Dziełami Misyjnymi. W wystąpieniu znalazł się fragment poświęcony misyjnemu zaangażowaniu duchownych. Mówca polecał ich uwadze przede wszystkim działalność w ramach ZMD. Wskazywał, że jego charakter zapewnia systematyczną i gruntowną formację misyjną duchowieństwa. Członek ZMD, pamiętając o odrębności i specyfice poszczególnych PDM, staje się ich mądrym przełożonym, kierownikiem i animatorem. Kapłan powinien rozpałać w sobie duchowość misyjną najpierw ze względu na osobiste uświęcenie, ale dodatkowym motywem tej formacji powinna się stać odpowiedzialność za pozostałe grupy misyjne w parafiach i ośrodkach duszpasterskich. Żarliwość i zaangażowanie w dzieło misyjne jako element osobistej duchowości kapłana owocuje gorliwością i ofiarnością w animacji misyjnej świeckich. Te dwie płaszczyzny współlistnieją ze sobą, wzajemnie się uzupełniają i stanowią cenną inspirację i motywację. Tym samym odpowiedzialność kapłana za misyjne dzieła adresowane do świeckich staje się swoistą szkołą i narzędziem formacji kapłańskiej. Bardzo interesujące i mocne jest stwierdzenie bpa Wetmańskiego, iż zaniechanie i niepodejmowanie przez kapłana aktywności na polu animacji misyjnej jest swego rodzaju grzechem zaniedbania¹⁶.

Interesujące intuicje związane z działalnością misyjną bp Wetmański podaje uwadze uczestników III Kongresu Krajowego ZMD. W swojej refleksji

¹⁵ Zob. L. Wetmański, *Przemówienie przy otwarciu wystawy misyjnej*, „Annales Missiologicae” 10 (1938), s. 113–114.

¹⁶ Zob. L. Wetmański, *Związek Misyjny Duchowieństwa w stosunku do Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary*, „Annales Missiologicae” 10 (1938), s. 125–129.

nad zadaniami stającymi przed uczestnikami zjazdu pisze m.in.: „Przyjrzymy się więc duszy ludzkiej stworzonej na obraz Boży, a zdeprawowanej przez filozofię buddyjską i konfucjańską, to przez obyczaje pogańskie w Afryce, to znowu przez zasady Koranu, Talmudu lub sekciarskie w naszym kraju. Będziemy się starali wyrobić pogląd właściwy na te sprawy, aby usunąć obojętność zarówno z serc naszych, jak i z tych, które nas otaczają, aby wszystkim przyjść z pomocą w miarę naszej możliwości”¹⁷.

Płocki biskup pomocniczy, najbliższy współpracownik bpa Nowowiejskiego w dziele formacji misyjnej duchowieństwa, podjął więc oddaną współpracę w tej dziedzinie. Animację misyjną skierował do alumnów seminarium duchownego, przyszłych duszpasterzy, którzy powinni odznaczać się wrażliwością na misyjny charakter Kościoła. Oprócz formacji seminaryjnej poruszał tematykę misyjną w swoim nauczaniu i kaznodziejstwie. W końcu wiernie wywiązywał się z roli sekretarza krajowego ZMD, uczestnicząc aktywnie w jego pracach i animując jego działalność.

Troska o pogłębianie świadomości misyjnej polskiego duchowieństwa przed II wojną światową w dużej mierze powierzona była kierownictwu krajowemu ZMD. Stanowili je płoccy biskupi męczennicy: abp Antoni Julian Nowowiejski i bp Leon Wetmański. Należy docenić i podkreślić ich starania na tym polu, gdyż Unio Cleris pro Missionibus była w tym czasie jedną z prężniej działających organizacji misyjnych. Płoccy biskupi pozostawili przede wszystkim przykład osobistego zaangażowania i kapłańskiej gorliwości w tej dziedzinie. Pozytywnie i wysoko należy ocenić ich wysiłki służące organizacji i funkcjonowaniu przedwojennego ZMD. To sprawnie działające dzieło misyjne wychowało całe zastępy duchownych, którym bliskie były ideały misyjne. Warto także pamiętać o pozostawionych przez nich wskazówkach dla kapłańskiej duchowości misyjnej i pracy duszpasterskiej zaangażowanych misyjnie duchownych.

3. Kapłani diecezjalni zaangażowani w animację misyjną

Wśród 108 Męczenników brunatnego totalitaryzmu znalazło się 51 kapłanów diecezjalnych. Stanowią oni oczywiście zaledwie skromną reprezentację polskich duchownych pochodzących z różnych diecezji, którzy w imię wierności Chrystusowi i Kościołowi złożyli największą ofiarę. W życiorysach pięciu błogosławionych kapłanów męczenników znajdujemy wyraźne wątki pracy misyjnej.

¹⁷ L. Wetmański, *Mysł przewodnia III-go Kongresu Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 34 (1939), nr 6, s. 282.

Jako pierwszego z tej listy wymienić należy bł. ks. Antoniego Beszta-Borowskiego. Pochodził z nieistniejącej obecnie diecezji pińskiej¹⁸. W biografii tego gorliwego kapłana czytamy, że organizując i prowadząc wiele grup duszpasterskich, zajmował się także animacją misyjną swych parafian. Chodzi tu głównie o jego ostatnią placówkę duszpasterską w Bielsku Podlaskim. Powołał tu do istnienia parafialne koła stowarzyszeń misyjnych. Rozwijał wśród wiernych świadomość misyjną, prowadząc spotkania, czuwania modlitewne oraz zbiórki na rzecz placówek misyjnych w Afryce¹⁹.

Przedstawicielem duchowieństwa diecezji włocławskiej wśród 108 Męczenników czasu II wojny światowej i zarazem animatorem duszpasterstwa misyjnego w tej diecezji jest bł. ks. Henryk Kaczorowski²⁰. Wszedł on w skład powołanej w 1923 roku przez bpa włocławskiego Stanisława Zdzitowieckiego Rady Diecezjalnej Towarzystwa Misyjnego. Pełnił w niej funkcję skarbnika²¹.

¹⁸ Urodził się 9 września 1880 roku we wsi Borowskie Olki, w parafii Suraż. Nauki pobierał najpierw w rodzinnym Surażu, potem w Białymstoku. Następnie rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Wilnie. Święcenia kapłańskie przyjął 17 sierpnia 1904 roku. Pracował duszpastersko w Wilnie, Surwiliszkach, Kuźnicy i Prużanie. Od 1920 roku był proboszczem w Bielsku Podlaskim, a od 1927 pełnił też funkcję dziekana bielskiego. Po wybuchu wojny został mianowany wikariuszem generalnym diecezji pińskiej. Został aresztowany przez Niemców 15 lipca 1943 roku i tego samego dnia rozstrzelany wraz z 49 innymi osobami w lesie pilickim, w pobliżu Bielska Podlaskiego. Zob. S. Ulaczyk, *Śługa Boży ks. kan. Antoni Beszta-Borowski (1880–1943)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 29–33; E. Borowski, *Błogosławiony Antoni Beszta Borowski. Kapłan Męczennik z Bielska Podlaskiego w diecezji drohiczyńskiej 1880–1943*, Drohiczyń 2001, s. 7–65.

¹⁹ Zob. S. Ulaczyk, *Śługa Boży ks. kan. Antoni Beszta-Borowski...*, dz. cyt., s. 29; E. Borowski, *Błogosławiony Antoni Beszta Borowski...*, dz. cyt., s. 41.

²⁰ Urodził się 10 lipca 1888 roku w Bierzwińskiej w powiecie kolskim. Po ukończeniu szkół w Kłodawie i Kaliszu w 1908 roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1914 roku w Petersburgu, gdzie studiował w Akademii Duchownej. Wybuch I wojny światowej zastał go i zatrzymał w Kaliszu, potem w latach 1918–1922 studiował na KUL-u, gdzie zdobył doktorat z teologii. Po powrocie do Włocławka był prefektem w szkołach średnich, wykładowcą seminarium, redaktorem „Ateneum Kapłańskiego”, dyrektorem Liceum im. Piusa X, a w latach 1928–1939 rektorem WSD we Włocławku. Przykładał dużą wagę do poziomu studiów seminaryjnych, zabiegał o rozbudowę biblioteki seminaryjnej i sam zgromadził duży księgozbiór. Brał udział w pracach stowarzyszeń i organizacji, m.in. Towarzystwa Teologicznego przy WSD we Włocławku. Jego spuścizna pisarska liczy około 70 pozycji, głównie z dziedziny teologii moralnej, spowiednictwa, formacji kapłańskiej i seminaryjnej, oraz recenzje. Został aresztowany 7 listopada 1939 roku. Osadzony w Łądzie, Inowrocławiu i Berlinie, ostatecznie znalazł się w obozie w Dachau i tam został zagazowany 6 maja 1942 roku. Zob. A. Poniński, *Kaczorowski Henryk*, w: *Włocławski Słownik Biograficzny*, t. 3, s. 80–82; T. Kaczmarek, *Śługa Boży ks. Henryk Kaczorowski (1888–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 251–255.

²¹ Zob. S. Zdzitowiecki, *Organizacja Towarzystwa Misyjnego*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 16 (1924), nr 1, s. 15.

Nie zachowały się ślady jego publikacji lub wystąpień o tematyce ściśle misyjnej. Jednak to z jego inicjatywy 23 marca 1924 roku zostało powołane do istnienia koło misyjne w Liceum Piusa X we Włocławku. W pierwszych latach jego istnienia ks. Kaczorowski kierował jego pracami. Członkowie koła podejmowali się wspierania działalności misyjnej modlitwą oraz systematyczną ofiarą w wysokości 10 gr miesięcznie. Grupa gromadziła się na comiesięcznych spotkaniach formacyjnych. Istotnym elementem każdego był referat poświęcony wybranym zagadnieniom misyjnym. Prelegenci mówili m.in. na temat doniosłości idei misyjnej, przybliżyli postaci św. Franciszka Ksawerego, św. Franciszka z Asyżu, św. Piotra Klawera, św. Andrzeja Boboli, o. Stanisława Ryłły, o. Jana Beyzyma, referowali także dzieje misji katolickich w Japonii, ideę misyjną św. Teresy z Lisieux. Podejmowano także tematy aktualnych wydarzeń misyjnych w Polsce i za granicą. Członkowie grupy przygotowali również akademie misyjne 3 maja 1926 roku i 25 marca 1927 roku²².

Wybitnymi osiągnięciami dla animacji misyjnej w diecezji kieleckiej, ale też Kościoła w Polsce zapisał się bł. ks. Józef Pawłowski²³.

Ks. Pawłowski nawiązał współpracę z wieloma środowiskami misyjnymi i misjologicznymi, w tym m.in. z Polskim Towarzystwem Misyjnym. Od 1921 roku czynił starania na rzecz organizacji diecezjalnych struktur tego stowarzyszenia. Następnie przyczynił się do zainicjowania działalności Związku Misyjnego Duchowieństwa w diecezji kieleckiej. Związek ten został powołany do istnienia w tej diecezji 1 lutego 1922 roku przez bpa Augustyna Łosińskiego, a na jego czele jako dyrektor diecezjalny stanął właśnie ks. Pawłowski. W 1929 roku został powołany na stanowisko dyrektora diecezjalnego wszystkich dzieł misyjnych. To dzięki jego zaangażowaniu i wysiłkom powstała Diecezjalna Komisja Misyjna oraz Diecezjalne Biuro Misyjne, które dokumentowało działalność ruchu misyjnego w diecezji. Z jego inicjatywy na terenie diecezji

²² Zob. *Koło misyjne przy liceum im. Piusa X we Włocławku*, „Misje Katolickie” 46 (1927), nr 7–8, k. 360–361.

²³ Urodził się 9 sierpnia 1890 roku w Proszowicach. W 1906 roku wstąpił do seminarium duchownego w Kielcach. W latach 1911–1915 odbył studia na Katolickim Uniwersytecie w Innsbrucku, które uwieńczył doktoratem. Święcenia kapłańskie otrzymał 13 lipca 1913 rok. Od września 1916 roku był profesorem seminarium duchownego w Kielcach. W 1918 został wicerektorem tej uczelni. W latach 1936–1939 był rektorem kieleckiego seminarium duchownego. Wielką troską otaczał chorych, organizował wieloraką pomoc charytatywną i opiekuńczą. W listopadzie 1939 roku został proboszczem parafii katedralnej w Kielcach. W czasie okupacji kontynuował działalność charytatywną i włączył się w pracę konspiracyjną. Został aresztowany 10 lutego 1941 roku i osadzony ostatecznie w obozie koncentracyjnym w Dachau, gdzie poniósł śmierć 9 stycznia 1942 roku. Zob. D. Olszewski, *Sługa Boży ks. Józef Pawłowski (1890–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 101–106; tenże, *Błogosławiony ksiądz Józef Pawłowski. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–36.

kieleckiej powstały Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Papieskie Dzieło św. Piotra Apostoła, Związek Misyjny Polek, Dzieło Dzieciństwa Jezusowego oraz Liga Dzieci dla Afryki i Krucjata Misyjna. Ks. Pawłowski przyczynił się do powstania i ożywionej aktywności, istniejącego od 1927 roku w kieleckim seminarium duchownym, Kleryckiego Koła Misyjnego. Dzięki jego staraniom i kontaktom klerycy nawiązali liczne i szerokie kontakty z polskimi misjonarzami, którzy pracowali w różnych placówkach misyjnych. Misjonarze byli częstymi gośćmi w Kielcach, gdzie dzielili się z klerykami doświadczeniem swej posługi misyjnej. W 1936 roku ks. Pawłowski został członkiem Rady Krajowej Związku Misyjnego Duchowieństwa i tym samym stał się współodpowiedzialnym za formację misyjną duchowieństwa w przedwojennym Kościele polskim²⁴. W 1932 roku uczestniczył w I Zjeździe Krajowym ZMD²⁵.

Biografowie bł. ks. Pawłowskiego zauważają, że ważnym rysem jego duchowości była wielka wrażliwość na problemy misji. Był osobiście zaangażowany w działalność stowarzyszeń misyjnych. Poruszał tę tematykę w wielu swoich publikacjach. Wskazywał, że akcja misyjna jest podstawowym zadaniem całego Kościoła, a w szczególności duchownych. Widział głęboki związek między zaangażowaniem misyjnym a rozwojem życia duchowego i apostołskiego kapłana. Podkreślał, że zaangażowanie w dzieło misyjne jest przejawem właściwie rozumianej i przeżywanej miłości chrześcijańskiej²⁶.

Przedstawicielem duchowieństwa diecezji radomskiej jest bł. ks. Bolesław Strzelecki²⁷. W swej pracy, głównie jako prefekt w radomskich szkołach, propagował także dzieło misyjne Kościoła i potrzebę zaangażowania w nie. Czynił

²⁴ Zob. M. Kacprzyk, *Propagatorzy idei misyjnej w Kościele kieleckim w XX wieku*, „Lumen Gentium. Zeszyty Misjologiczne” 42 (2023), nr 1–2, s. 251–256; D. Olszewski, *Błogosławiony ksiądz Józef Pawłowski*, dz. cyt., s. 16–17.

²⁵ Zob. *Zagadnienia misyjne. Pamiętnik I-go Krajowego Zjazdu Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, red. A. Fajęcki, Warszawa 1933, s. 17.

²⁶ Zob. D. Olszewski, *Błogosławiony ksiądz Józef Pawłowski*, dz. cyt., s. 16–17.

²⁷ Urodził się 10 czerwca 1896 roku w miejscowości Poniemoń na Suwalszczyźnie. Uczył się w Szydłowcu, w Warszawie i w Radomiu, a następnie w seminarium duchownym w Sandomierzu. Świecenia kapłańskie przyjął 21 grudnia 1918 roku. Przez wiele lat pracował duszpastersko w Radomiu, gdzie był prefektem wielu szkół i wikariuszem w kościele św. Katarzyny. Posługiwał także jako spowiednik sióstr zakonnych, kapelan więzienia, angażował się w harcerstwo i w wiele form pracy społecznej. W 1939 roku otaczał opieką duszpasterską również kościół garnizonowy w Radomiu. Szczególnym jego charyzmatem była posługa charytatywna i troska o ubogich. Po raz pierwszy został aresztowany w październiku 1939 roku. 5 kwietnia 1941 roku został przywieziony do obozu koncentracyjnego w Auschwitz, gdzie również podjął działalność charytatywną. Wspierał również załamanych, którzy nie widzieli sensu dalszego życia. W obozie nazywany był „głodomorem” z powodu ciągłego żebrania o chleb, który rozdawał potem potrzebującym. Zmarł w szpitalu obozowym 2 maja 1941 roku. Zob. S. Makarewicz, *Sługa Boży ks. Bolesław Strzelecki (1896–1941)*,

to poprzez zakładanie Kół św. Teresy od Dzieciątka Jezus oraz Sodalicii Mariańskiej. Jedną z czterech sekcji tej ostatniej grupy formacyjnej była właśnie sekcja misyjna, w ramach której dokonywała się formacja misyjna młodzieży²⁸.

Z diecezji sandomierskiej pochodzi bł. ks. Antoni Rewera²⁹. Szczególnym rysem jego duchowości był kult św. Franciszka. „Sandomierski Maksymilian”, jak jest niekiedy nazywany, w swej pracy duszpasterskiej koncentrował się na popularyzacji Trzeciego Zakonu św. Franciszka, Kół Żywego Różańca i Bractwa Trzeźwości. Powołał także do istnienia i przewodził pracom Sodalicii św. Piotra Klawera – organizacji misyjnej założonej w 1894 roku przez bł. Marię Teresę Ledóchowską, której celem była pomoc niewolnikom afrykańskim. Zaangażował się także w działalność Stowarzyszenia Dzieciństwa Pana Jezusa zajmującego się organizowaniem pomocy dla dzieci w krajach misyjnych³⁰.

Wśród beatyfikowanych kapłanów męczenników lat 1939–1945 znaleźli się więc duchowni, którzy w swej pracy duszpasterskiej wykazywali zaangażowanie na polu animacji misyjnej. Niektórzy z nich byli nawet twórcami diecezjalnych struktur, które służyć miały zorganizowanej animacji misyjnej w ich Kościołach lokalnych.

---

w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 190–195; J. Banaśkiewicz, *Błogosławiony ksiądz Bolesław Strzelecki. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–38.

²⁸ Zob. J. Banaśkiewicz, *Błogosławiony ksiądz Bolesław Strzelecki*, dz. cyt., s. 16; S. Makarewicz, *Sługa Boży ks. Bolesław Strzelecki...*, dz. cyt., s. 190.

²⁹ Urodził się 6 stycznia 1869 roku we wsi Samborzec koło Sandomierza. Początkowo uczył się w domu, a następnie w Sandomierzu, gdzie ukończył szkołę średnią. W 1884 roku wstąpił do tamtejszego Wyższego Seminarium Duchownego. Po jego ukończeniu w 1889 roku został skierowany na studia w Akademii Duchownej w Petersburgu. Po otrzymaniu w lipcu 1893 roku święceń kapłańskich pracował jako profesor, wychowawca i wicerektor seminarium w Sandomierzu. Obowiązki profesorskie łączył z pracą duszpasterską. Był kapłanem kościoła św. Michała, rektorem kościoła św. Józefa, administratorem parafii Mychów oraz św. Pawła w Sandomierzu. Wierni dostrzegali i cenili jego gorliwość, pobożność i wiedzę. Został zapamiętany jako społecznik, był współorganizatorem sandomierskiej spółdzielni spożywców. Został aresztowany 16 marca 1942 roku i osadzony najpierw w Oświęcimiu, a następnie w Dachau. Zmarł 1 października 1942 roku. Zob. Z. Gil, *Sługa Boży ks. prałat Antoni Rewera (1869–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 201–207; M. Bobula, *Błogosławiony ksiądz Antoni Rewera. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–27.

³⁰ Zob. M. Bobula, *Błogosławiony ksiądz Antoni Rewera*, dz. cyt., s. 20; Z. Gil, *Sługa Boży ks. prałat Antoni Rewera...*, dz. cyt., s. 202.

4. Przedstawiciele zgromadzeń zakonnych służący dziełu misyjnemu

Epizod zainteresowania misjami znajdujemy w życiorysie pallotyńca bł. ks. Józefa Jankowskiego³¹. W czasie nauki w pallotyńskim Niższym Seminarium Duchownym należał do Koła Misyjnego³². Nie mamy informacji na temat jego późniejszego zaangażowania w duszpasterstwo misyjne, ale stanowi ono część jego portretu duchowego.

Misyjny rys duchowości i biografii spotykamy także u bł. ks. Józefa Kowalskiego, salezjanina³³. W czasie formacji w zakładzie salezjańskim ks. Kowalski był przewodniczącym i głównym animatorem koła misyjnego, które zreformował i zaktywizował, włączając w jego działania wielu swoich kolegów³⁴.

Wśród zakonników zdradzających zapał i powołanie misyjne wymienić należy o. Aniceta Koplińskiego OFM^{Cap}³⁵. Porywała go praca ewangelizacyj-

³¹ Urodził się 17 listopada 1910 roku w Czyczkowach. W 1924 roku rozpoczął naukę w pallotyńskim gimnazjum w Sucharach. Kontynuował ją w Wadowicach i Ołtarzewie. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych w pallotyńskim Wyższym Seminarium Duchownym w Ołtarzewie 2 sierpnia 1936 w Sucharach przyjął święcenia kapłańskie. Pełnił następnie m.in. funkcje prefekta ołtarzewskich i okolicznych szkół. We wrześniu 1939 roku został sekretarzem Komitetu Pomocy Dzieciom oraz duszpasterzem żołnierzy i ludności cywilnej. Został aresztowany w maju 1941 roku, a po dwóch tygodniach przewieziony do Oświęcimia tym samym transportem co o. Maksymilian Kolbe. Zmarł wyniszczony obozowymi warunkami 16 października 1941 roku. Zob. H. Kietliński, *Sługa Boży ks. Józef Jankowski SAC (1910–1941)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 398–402; tenże, *Błogosławiony ksiądz Józef Jankowski. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–53.

³² Zob. tenże, *Sługa ks. Józef Jankowski SAC...*, dz. cyt., s. 398.

³³ Urodził się 13 marca 1911 roku w Siedliskach koło Rzeszowa. W 1922 roku po ukończeniu szkoły podstawowej rozpoczął naukę w Zakładzie Salezjańskim im. św. Jana Bosko w Oświęcimiu. Był doceniany za bystrość umysłu, pilność oraz ducha apostołskiego. Grał na skrzypcach, należał do orkiestry dętej i chóru oraz grupy teatralnej. Po pięcioletnim pobycie w zakładzie wstąpił do nowicjatu salezjańskiego w Czerwińsku. W 1928 roku złożył pierwszą profesję zakonną. 2 maja 1938 roku przyjął święcenia kapłańskie. Od 30 maja 1938 roku pełnił obowiązki sekretarza ks. inspektora Adama Cieślara i pracował duszpastersko w parafii św. Stanisława Kostki na krakowskich Dębnikach, gdzie głosił kazania i konferencje, spowiadał, prowadził chór młodzieży męskiej, uczył kleryków śpiewu gregoriańskiego, organizował spotkania religijne i sportowe. Został aresztowany 23 maja 1941 roku, a 4 lipca 1942 roku zakończył życie. Zob. J. Krawiec, *Sługa Boży ks. Józef Kowalski SDB (1911–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 410–415; tenże, *Błogosławiony ksiądz Józef Kowalski (1911–1942). Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–49.

³⁴ Zob. tenże, *Błogosławiony ksiądz Józef Kowalski...*, dz. cyt., s. 21–22.

³⁵ Urodził się 30 lipca 1875 w Debrznie (niem. Frydland) w wielodzietnej, zgermanizowanej rodzinie nazwiskiem Koplin. Był synem katolika i luteranki. Na chrzcie nadano mu imiona Antoni Adalbert. W 1893 roku ukończył gimnazjum w rodzinnej miejscowości. 23 listopada 1893 roku wstąpił do zakonu kapucynów. Śluby wieczyste złożył 24 listopada 1897, a święcenia kapłańskie przyjął 15 sierpnia 1900 roku. Do czasu I wojny światowej posługiwał wśród polskich emigrantów zarobkowych w Niemczech, a od 1916 roku pełnił

na na placówkach misyjnych prowadzonych przez współbraci. Miał poczucie ważności pracy misyjnej i widział w niej szansę na ożywienie życia zakonnego. Był zainteresowany papieskim nauczaniem misyjnym i utrzymywał bliskie kontakty z kapucyńskimi misjonarzami. Jednak posłuszeństwo zakonne zaowocowało służbą w innych obszarach kapucyńskiego charyzmatu³⁶. O ciągłym zainteresowaniu sprawami misji świadczy jego udział w I Zjeździe Krajowym ZMD w Warszawie we wrześniu 1932 roku³⁷.

Zaangażowanie w dzieło misyjne charakteryzowało o. Stanisława Kubistę SVD³⁸. Późniejszy błogosławiony marzył i otwarcie mówił swym przełożonym o woli pracy ewangelizacyjnej, wskazując na Filipiny lub Nową Gwinę jako potencjalny teren swej posługi misyjnej. Skierowano go jednak do domu zakonnego w Górnej Grupie, gdzie częściowo realizował odczytywane przez siebie powołanie. Został mianowany i podjął obowiązki dyrektora zakonnego wydawnictwa Misjonarzy Słowa Bożego. Udzielał się również jako redaktor kilku czasopism wydawanych przez werbistów. Były to m.in. „Mały Misjonarz”, „Kalendarz Słowa Bożego”, „Kalendarz Małego Misjonarza”, w których publikował teksty o tematyce misyjnej oraz własne rysunki. Pozostawił także po

obowiązki kapelana więźniów i jeńców wojennych, głównie Polaków W 1918 roku został wysłany na naukę języka polskiego do klasztoru kapucynów w Warszawie, gdzie przybył 2 marca 1918 roku i pozostał już na stałe. Prawdopodobnie na początku lat 30. przyjął obywatelstwo polskie i spolszczył nazwisko Koplín na Koplínski. W Warszawie cieszył się sławą dobrego spowiednika. Przede wszystkim zajmował się jednak działalnością wśród ubogich, dla których kwestował, pomagał w nauce i znalezieniu pracy. Był nazywany „jałmużnikiem”, „św. Franciszkiem Warszawy” czy „opiekunem ubogich”. Został aresztowany przez Niemców w nocy z 26 na 27 czerwca 1941 roku wraz gwardianem i 20 innymi kapucynami klasztoru warszawskiego. 4 września 1941 roku został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Zmarł 16 października 1941 roku, prawdopodobnie zamordowany w komorze gazowej. Zob. W.J. Wysocki, *Błogosławiony ojciec Anicet Koplínski. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–97; G. Bartoszewski, *Sługa Boży o. Anicet Adalbert Koplínski (1875–1941)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 332–335.

³⁶ Zob. W.J. Wysocki, *Błogosławiony ojciec Anicet Koplínski*, dz. cyt., s. 20. 23.

³⁷ Zob. *Zagadnienia misyjne*, dz. cyt., s. 14.

³⁸ Urodził się 27 września 1898 roku w Kostuchnie pod Mikołowem, na terenie obecnej diecezji katowickiej. Po ukończeniu szkoły podstawowej został przyjęty do Niższego Seminarium Misyjnego księży misjonarzy w Nysie. W maju 1917 roku został powołany do wojska i po przeszkoleniu na telefonistę i radiotelegrafistę wysłany na front francuski, gdzie przebywał do jesieni 1918 roku. Seminarium ukończył przyjęciem święceń kapłańskich 26 maja 1927 roku. Jesienią 1928 roku został przydzielony do domu zakonnego w Górnej Grupie, gdzie pozostał aż do aresztowania. Pełnił funkcje ekonoma domu, był także ekonomem regionalnym. Został aresztowany 5 lutego 1940 roku i osadzony w Sachsenhausen, gdzie zmarł 26 kwietnia 1940 roku. Zob. J. Arlik, *Sługa Boży o. Stanisław Kubista SVD (1898–1940)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 456–460; S. Brzeżański, M. Bura, K. Nieszwiec, S. Wydra, *Błogosławiony ojciec Stanisław Kubista. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–26.

sobie dramat misyjny *Krzyż i słońce*, poświęcony historii Inków, który wystawiany był tak przed 1940 rokiem, jak i po zakończeniu wojny. Spod jego pióra wyszło kilka opowiadań oraz powieści: *Królowa Mataby*, *Powieść z puszczy afrykańskich*, *Brygida* oraz *W mrokach i światłości*. W latach 1931–1933 z wielkim zaangażowaniem i poświęceniem organizował klasztorne muzeum etnograficzne, w którym zgromadzono liczne eksponaty pochodzące z Nowej Gwinei, Brazylii i Chin³⁹. Zajmuje więc ważne miejsce na liście przedwojennych propagatorów idei misyjnej.

Wątek powołania misjonarskiego obecny jest również w biografii innego werbisty, o. Alojzego Ligudy⁴⁰. Od dzieciństwa z wielkim zainteresowaniem poszukiwał i czytał relacje z misji publikowane w rozmaitych czasopismach religijnych. Poznawał dzięki nim specyfikę pracy misjonarzy i kraje misyjne. Po otrzymaniu święceń wyrażał pragnienie pracy misyjnej. Wskazywał na placówki werbistów w Chinach i Nowej Gwinei jako miejsce swej ewentualnej posługi w ramach misji *ad gentes*. Relacje świadków jego ostatnich miesięcy życia w Dachau zgodnie potwierdzają, iż o. Liguda był obozowym misjonarzem, a słowa posłania misyjnego wypełnił wzorowo w warunkach obozowych, które stały się jego krajem misyjnym⁴¹.

Z szeregów Zgromadzenia Księży Marianów do chwały ołtarzy został wyniesiony ks. Antoni Leszczewicz⁴². Praca duszpasterska ks. Leszczewicza miała

³⁹ Zob. O. Stanisław Kubista SVD, *Błogosławiony werbista – męczennik*, <https://www.werbisci.pl/blogoslawieni-meczennicy/bl-stanislaw-kubista> (dostęp: 10.11.2023).

⁴⁰ Urodził się 23 stycznia 1898 roku w Winowie koło Opola. Już w szkole podstawowej wyróżniał się bystrością i pilnością oraz najlepszymi stopniami. W wieku 15 lat został przyjęty do Niższego Seminarium Misyjnego Misjonarzy Werbistów w Nysie. W 1917 roku został wcielony do wojska i dostał się na front francuski. Po zakończeniu wojny zdał maturę i w 1920 roku wstąpił do nowicjatu w St. Gabriel w Mödling pod Wiedniem, Święcenia kapłańskie otrzymał 26 maja 1927 roku, w 1928 roku przyjechał do Polski, gdzie skierowano go do domu prowincjalnego w Górnej Grupie. Wielka potrzeba nauczycieli spowodowała, że o. Liguda wstąpił na wydział filologii polskiej Uniwersytetu Poznańskiego, studia ukończył w 1934 roku. Został nauczycielem języka polskiego i historii. 5 lutego 1940 roku wywieziono go wraz z innymi internowanymi księżmi do Nowego Portu w Gdańsku, filii obozu w Stutthofie, a ostatecznie do Dachau. Zmarł 9 grudnia 1942 roku w szpitalu obozowym. Zob. T. Dudziuk, A. Kujawa, J. Trzebuniak, P. Woron, S. Dzehil, *Błogosławiony ojciec Alojzy Liguda. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001, s. 13–28; J. Arlik, *Sługa Boży o. Alojzy Liguda SVD (1898–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 460–466.

⁴¹ Zob. J. Arlik, *Sługa Boży o. Alojzy Liguda SVD...*, dz. cyt., s. 460–461; T. Dudziuk, A. Kujawa, J. Trzebuniak, P. Woron, S. Dzehil, *Błogosławiony ojciec Alojzy Liguda*, dz. cyt., s. 15–16, 21–22.

⁴² Urodził się 30 września 1890 roku w Abramowszczyźnie, w parafii Wojstom, w diecezji wileńskiej. W 1909 roku wstąpił do seminarium duchownego archidiecezji mohylewskiej w Petersburgu. Święcenia kapłańskie otrzymał 13 kwietnia 1914 roku i w tym samym roku został skierowany do pracy na Daleki Wschód. Przez przeszło 20 lat pełnił tam obowiązki

charakter misyjny, gdyż tak wówczas rozumiano pracę wśród Polaków zesłanych w głąb Rosji, a także wszystkie formy ewangelizacji na terenach zdominowanych przez ludność prawosławną. Zadanie to miało wypełniać i koordynować m.in. Polskie Towarzystwo Misyjne. Praca duszpasterska na Dalekim Wschodzie polegała najpierw na duszpasterstwie polskich wygnańców, ale również na apostołskim oddziaływaniu na wszystkich tam mieszkających, niezależnie od wyznania i narodowości. Po przybyciu w 1914 roku na Daleki Wschód ks. Leszczewicz pracował przez rok w charakterze wikariusza w Irkucku. W latach 1915–1917 był wikariuszem w mieście Czyta, gdzie pełnił obowiązki prefekta w szkołach rosyjskich i polskiej. W 1917 roku został oddelegowany do polskiej parafii w Harbinie, a dokładniej do oddalonej 866 km od Harbina filii tej parafii w osadzie Mandżuria. Uczył tam religii w szkole polskiej i dwóch rosyjskich oraz wykladał łacinę w rosyjskim gimnazjum. W 1920 roku został prefektem w szkołach rosyjskich i w polskim gimnazjum w Harbinie. W 1924 roku został odpowiedzialny za organizację drugiej polskiej parafii w Harbinie. Już w 1925 roku konsekrowano tam nowy kościół wybudowany staraniem ks. Leszczewicza. W parafii utworzona została także ochronka i szkoła początkowa dla biednych dzieci. Zaangażował się on również w prace powołanych do istnienia przy misji mariańskiej pod koniec lat 20. szkoły dla chłopców i domu zakonnego⁴³.

Jako placówkę misyjną traktowano również duszpasterski ośrodek mariański w Druj, gdzie ks. Leszczewicz, już jako miarianin, przybył latem 1939 roku. Prowadzona w placówce praca ewangelizacyjna domagała się znajomości języków rosyjskiego i białoruskiego i nosiła znamiona pracy misyjnej. Ostateczne świadectwo duszpasterskiego i misyjnego powołania ks. Leszczewicz złożył w lutym 1943 roku, godząc się na śmierć wraz ze swymi parafianami⁴⁴.

---

duszpasterskie, nie odwiedzając nigdy rodziny ani kraju. Pod koniec 1937 roku opuścił Harbin, po czym przez Tokio i Rzym przybył do Polski. W marcu 1939 roku wystosował prośbę o przyjęcie do Zgromadzenia Księża Marianów. 13 czerwca 1939 roku, po odbyciu nowicjatu w Skórcu, złożył śluby zakonne. Zgodnie ze swoim życzeniem wyjechał do klasztoru w Druj na Wileńszczyźnie, aby zająć się duszpasterstwem, sprawami gospodarczymi i nauką w gimnazjum. We wrześniu 1939 roku Druję zajęła Armia Czerwona, a w lipcu 1941 roku – Niemcy. Wkrótce po tym został przełożonym misji za Dźwiną, na byłych terenach sowieckich, gdzie wraz z grupą księży marianów i sióstr eucharystek podjął pracę duszpasterską. Podczas karnej ekspedycji niemieckiej przeciw partyzantom pozostał dobrowolnie z wiernymi i razem z nimi został spalony w Rosicy 17 lutego 1943 roku. Zob. J. Bukowicz, *Śługa Boży ks. Antoni Leszczewicz MIC (1890–1943)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, dz. cyt., s. 361–366; J. Bukowicz, *Śługa Boży ks. Antoni Leszczewicz (1890–1943)*, w: *Męczennicy z Rosicy. Ks. Jerzy Kaszyra i ks. Antoni Leszczewicz w 50. rocznicę śmierci*, red. J. Bukowicz, Warszawa 1993, s. 19–27.

⁴³ Zob. J. Bukowicz, *Śługa Boży ks. Antoni Leszczewicz...*, dz. cyt., s. 21–22.

⁴⁴ Zob. tamże, s. 23–26.

Wśród błogosławionych męczenników II wojny światowej zainteresowanych pracą misyjną znajdują się też ci wywodzących się ze zgromadzeń zakonnych. Odkrywali oni w sobie powołanie misjonarskie. Nie było im dane go zrealizować, ale stanowiło ono dla nich jedną z form osobistej duchowości. Są wśród nich tacy, którzy pracowali misyjnie na Wschodzie lub animowali duszpasterstwo misyjne przez różne publikacje. Wszyscy ostatecznie złożyli największe świadectwo poprzez swą męczeńską śmierć, która przypieczętowała ich życiową i kapłańską misję.

Zakończenie

Wśród 108 błogosławionych Męczenników II wojny światowej znajdziemy więc także tych, których ważnym rysem duchowości było zainteresowanie i zaangażowanie w misyjne dzieło Kościoła. Niektórzy z nich, jak błogosławieni biskupi z Płocka czy kilku księży, mają duży wkład w organizację struktur diecezjalnych i krajowych służących animacji misyjnej. Znajduje się w tym gronie również duchowny, który widział szansę i sposób na popularyzację idei misyjnej poprzez słowo drukowane. Są kapłani, którzy w ramach swej pracy duszpasterskiej zakładali grupy animacji misyjnej w swoich placówkach duszpasterskich i otaczali opieką wiernych wykazujących troskę o dzieło misyjne. Byli w końcu i tacy, którzy odkrywali w sobie powołanie misjonarskie i choć go nie zrealizowali, to byli gotowi na nie odpowiedzieć, a misyjną gorliwość ukazali, wypełniając wiernie swe powołanie aż po ofiarę z życia. Ich biografie pokazują, że ludzie mający misyjnego ducha są gorliwi i zaangażowani na wszystkich polach ewangelizacyjnej misji Kościoła.

Bibliografia

- Adamiak G., *Kościół diecezji płockiej z Papieskimi Dziełami Misyjnymi dla misji „ad gentes”*, „Lumen Gentium” 42 (2022), nr 1–2, s. 129–178.
- Adamiak G., *Recepcja idei misyjnej w diecezji płockiej w latach 1908–2015*, Warszawa 2020.
- Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908–1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci, red. A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski, Płock 1991.
- Arlík J., *Sługa Boży o. Alojzy Liguda SVD (1898–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 460–466.
- Arlík J., *Sługa Boży o. Stanisław Kubista SVD (1898–1940)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 456–460.
- Banaśkiewicz J., *Błogosławiony ksiądz Bolesław Strzelecki. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Bartoszewski G., *Sługa Boży o. Anicet Adalbert Kopliński (1875–1941)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 332–335.
- Bobula M., *Błogosławiony ksiądz Antoni Rewera. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Bońkowski S., *Papieska Unia Misyjna Duchowieństwa w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie” 61 (1969), nr 1, s. 122–130.
- Borowski E., *Błogosławiony Antoni Beszta Borowski. Kapłan Męczennik z Bielska Podlaskiego w diecezji drohiczyńskiej 1880–1943*, Drohiczyn 2001.
- Brzeżański S., Bura M., Nieszwiec K., Wydra S., *Błogosławiony ojciec Stanisław Kubista. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Bukowicz J., *Sługa Boży ks. Antoni Leszczewicz MIC (1890–1943)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 361–366.
- Bukowicz J., *Sługa Boży ks. Antoni Leszczewicz (1890–1943)*, w: *Męczennicy z Rosicy. Ks. Jerzy Kaszyra i ks. Antoni Leszczewicz w 50. rocznicę śmierci*, red. J. Bukowicz, Warszawa 1993, s. 19–27.
- Dudziuk T., Kujawa A., Trzebuniak J., Woron P., Dzehil S., *Błogosławiony ojciec Alojzy Liguda. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Fabisiak A., *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski pierwszy Prezes Rady Krajowej Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, Płock 2004.
- Jezusek W., *Biskup Leon Wetmański, sufragan płocki 1886–1941*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 58 (1973), nr 8, s. 311–328.
- Jezusek W., *Nekrologia. Ks. Wawrzyniec Foks wikariusz parafii farnej w Płocku*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 43 (1949), nr 4, s. 146–151.
- Gil Z., *Sługa Boży ks. prałat Antoni Rewera (1869–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 201–207.
- Kacprzyk M., *Propagatorzy idei misyjnej w Kościele kieleckim w XX wieku*, „Lumen Gentium. Zeszyty Misjologiczne” 42 (2023), nr 1–2, s. 250–264.
- Kaczmarek T., *Sługa Boży ks. Henryk Kaczorowski (1888–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 251–255.

- Kaleta A., *Polskie katolickie czasopiśmiennictwo misyjne w II Rzeczypospolitej*, Kalisz 2001.
- Kietliński H., *Błogosławiony ksiądz Józef Jankowski. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Kietliński H., *Sługa Boży ks. Józef Jankowski SAC (1910–1941)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 398–402.
- Koło misyjne przy liceum im. Piusa X we Włocławku*, „Misje Katolickie” 46 (1927), nr 7–8, k. 360–361.
- Krawiec J., *Błogosławiony ksiądz Józef Kowalski (1911–1942). Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Krawiec J., *Sługa Boży ks. Józef Kowalski SDB (1911–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 410–415.
- Kronika. Z Płocka. Uroczystość Trzech Króli*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 21 (1926), nr 1, s. 31.
- Kronika. Z Płocka [W Uroczystość Trzech Króli]*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 31 (1936), nr 1, s. 46.
- Kronika. Z Płocka [W Uroczystość Trzech Króli]*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 32 (1937), nr 1, s. 45.
- Kronika. Z Płocka [W Uroczystość Trzech Króli]*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 33 (1938), nr 1, s. 52.
- Krzyszkowski J., *Związek Misyjny Kleru w Polsce*, „Misje Katolickie” 40 (1921), nr 1–2, kol. 1–6.
- Łebkowski R., *Ze Związku Misyjnego Alumnów*, „Sursum Corda” [grudzień 1933], s. III.
- Makarewicz S., *Sługa Boży ks. Bolesław Strzelecki (1896–1941)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 190–195.
- Nowe książki. Atlas misji katolickich*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 33 (1938), nr 1, s. 53.
- Nowowiejski A.J., *Do Wielebnych Braci Kapłanów, Członków Związku*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 34 (1939), nr 2, s. 58–59.
- Olszewski D., *Błogosławiony ksiądz Józef Pawłowski. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Olszewski D., *Sługa Boży ks. Józef Pawłowski (1890–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 101–106.
- O. Stanisław Kubista SVD. *Błogosławiony werbista – męczennik*, <https://www.werbisci.pl/blogoslawieni-meczennicy/bl-stanislaw-kubista> (dostęp: 10. 11.2023).
- Poniński A., *Kaczorowski Henryk*, w: *Włocławski Słownik Biograficzny*, t. 3, s. 80–82.
- Seweryniak H., Bednarczyk R., *Ojcostwo i miłosierdzie. Biskup Leon Wetmański (1886–1941)*, Płock 1999.
- Śliwka E., *Formy zaangażowania Kościoła katolickiego w dzieło misyjne w Polsce okresu międzywojennego*, „Światło Narodów” 8 (1988), nr 54, s. 6–13.
- Ulaczyk S., *Sługa Boży ks. kan. Antoni Beszta-Borowski (1880–1943)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W.M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 29–33.
- Wetmański L., *Mysł przewodnia III-go Kongresu Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 34 (1939), nr 6, s. 280–282.

- Wetmański L., *Przemówienie przy otwarciu wystawy misyjnej*, „Annales Missiologicae” 10 (1938), s. 113–114.
- Wetmański L., *Związek Misyjny Duchowieństwa w stosunku do Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary*, „Annales Missiologicae” 10 (1938), s. 125–129.
- Wysocki W.J., *Błogosławiony ojciec Anicet Kopliński. Męczennicy 1939–1945*, Włocławek 2001.
- Zagadnienia misyjne. Pamiętnik I-go Krajowego Zjazdu Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, red. A. Fajęcki, Warszawa 1933.
- Zdzitowiecki S., *Organizacja Towarzystwa Misyjnego*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 16 (1924), nr 1, s. 15–16.
- Z Listu Przełożonego Misji polskiej w Japonii*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 27 (1932), nr 7, s. 116–117.

Streszczenie

Misje *ad gentes* w życiu i działalności męczenników czasu II wojny światowej

Artykuł prezentuje sylwetki błogosławionych beatyfikowanych przez Jana Pawła II w 1999 roku, podczas pielgrzymki do Polski, w których życiorysach obecne jest zaangażowanie w realizację idei misyjnej w przedwojennej Polsce. Duszpasterstwo misyjne zajmowało w tym czasie ważne miejsce. W gronie 108 błogosławionych Męczenników znalazło się dwóch biskupów, pięciu księży z różnych diecezji i sześciu członków zgromadzeń zakonnych, którzy w ramach realizacji swego powołania służyli także dziełu misyjnemu. Ich losy pokazują, że służba dziełu misyjnemu i zainteresowanie nim towarzyszyły szeroko rozumianej i przeżywanej gorliwości kapłańskiej. Ofiara życia, którą złożyli, stała się natomiast ich wkładem w wypełnienie misji, jaką realizował w tamtym czasie i nadal realizuje Kościół posłany do świata.

Summary

Missions *ad gentes* in the lives and activities of martyrs of World War II

The article presents the profiles of the blessed beatified by John Paul II in 1999, during a pilgrimage to Poland, whose biographies include involvement in the implementation of the missionary idea in pre-war Poland. Missionary pastoral care had an important place at that time in Polish Church. The 108 Blessed Martyrs included two bishops, five priests from different dioceses and six members of religious congregations who, in fulfilling their vocation, also served missionary work. Their fate shows that service to the missionary work and interest in it accompanied priestly zeal, broadly understood and experienced. The sacrifice of life they made became their contribution to fulfilling the mission that the Church sent to the world was carrying out at that time and is still carrying out today.